

לעילוי נשמת

מו"ח הגאון רבי יצחק ב"ר

עמנואל נחום אדלר וצ"ל

נלב"ע י"ב בתמוז תשע"ה

מים זכים

דורשי רשומות אמרו 'אין מים אלא תורה'
שנאמר 'היו כל צמא לכו למים' (ב"ק פב.)

פרשת בלק

שאלה ד

בגמ' (סוטה י.) מבואר, דבלעם חיגר ברגלו אחת הי', ועיי בפירוש הרשב"ם עה"ת (כב, כה) ובמהרש"א (חידושי אגדות, שם) שביארו, **שבלעם נהי' חיגר עיי' האתון, בזמן שלחצה את רגלו אל הקיר עיי"ש.**

ומעתה צ"ב טובא, במה שמדוקדק בלשון המקרא, שרק כאשר בלעם היכה את אתונו **בפעם השלישית,** לאחר שרבעה האתון, רק אז כתיב בקרא 'ותרפץ תחת בלעם ויחר אף בלעם וינך את האתון בפסקל', - אך בשתי ההכאות הראשונות לא כתיב בקרא 'ויחר אף בלעם', - וצ"ב טובא, מדוע כאשר האתון עשתה אותו לחיגר ברגל אחת, הוא נשאר רגוע, ורק כאשר האתון רבעה אח"כ, רק אז חרה אפו?? וצ"ב.

- ב -

ונראה ליישב בס"ד את כל השאלות הנ"ל, בביאור נפלא וכדלהלן.

דהנה כאשר בהבמה מציקה למי שרוכב עליה, והוא נאלץ להכותה, ישנן ב' מיני הכאות, המין האחד הוא: הכאה בשביל 'להטתה ה'ד'ד', - דהיינו לחנכה שתלך בדרך המלך, - אך המין השני הוא: הכאה לשם 'נקמה', - דהיינו לפרוק את כעסו עיי' נקמה בבהמה.

והנה כאשר נבוא לדון, על ההכאה השלישית, לאיזה מין הכאה היא משתייכת, - הרי ודאי שההכאה השלישית הייתה לשם 'נקמה' גרידא, ולא בשביל 'להטתה ה'ד'ד', - דהרי בלעם אמר לאתון, מייד לאחר ההכאה השלישית, 'לו יש חרב ב'ידי פי עתה ה'ר'ג'ד', ואי נימא שהכאתו השלישית הייתה בשביל 'להטתה ה'ד'ד', מה הי' מועיל לו להרוג אותה חברה, וכי האם לאחר שהיא הייתה מתה, היא הייתה הולכת טוב יותר?? - אלא ודאי שההכאה השלישית הייתה הכאה לשם 'נקמה' גרידא, - אמנם אכתי יש לעי', בשתי ההכאות הראשונות, לאיזה מין הכאה הן היו שייכות.

- ג -

והאמת שבלעם הודה בעצמו, מה היו כוונותיו, גם בב' ההכאות הראשונות, וכדכתיב בקרא, 'ויפ'ח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך פי הפיתני זה שלש רגלים: ויאמר בלעם לאתון פי התעללת בי לו יש חרב ב'ידי פי עתה ה'ר'ג'ד': (כב, כח-כט), והיינו דבלעם הודה בעצמו, שהכאותיו היו לשם 'נקמה', עיי' שהיא התעללה בו (גינתה וביזתה אותו - רש"י).

ובלעם הרי לא השיב לאתון (על שאלתה 'מה עשיתי לך פי הפיתני זה שלש רגלים'), **שב' ההכאות הראשונות** היו בשביל 'להטתה ה'ד'ד', ורק ההכאה השלישית הייתה לשם 'נקמה', - ומזה מוכח שבכל ג' ההכאות, עיקר' כוונתו בהכאותיו, הי' לשם 'נקמה' וכנ"ל.

אמנם מ"מ י"ל, דבב' ההכאות הראשונות, הייתה לו גם כוונה נוספת, בשביל 'להטתה ה'ד'ד', כיון שמיימ רצה להגיע מהר למואב, - ורק בהכאה השלישית, כוונתו הייתה לשם 'נקמה'

ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתונו וילך עם שרי מואב: ... ותרא האתון את מלאך ה' וצב ב'ד'ד' וחרבו שלופה ב'ידו ויט אתונו מן ה'ד'ד' ותלך בשדה ויך בלעם את האתון להטתה ה'ד'ד': ויעמד מלאך ה' במשעול הקרמים גדר מזה ויגדר מזה: ותרא האתון את מלאך ה' ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסקף להכתה:

ויוסף מלאך ה' עבור ויעמד במקום צר אשר אין ד'ד' לנטות ימין ושמאל: ותרא האתון את מלאך ה' ותרפץ תחת בלעם ויחר אף בלעם וינך את האתון במקל: ... ויאמר אליו מלאך ה' על מה הפית את אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטון פי ירט ה'ד'ד' לנגדי': (כב, כא-לב).

הנה משמע מדברי מלאך ה' לבלעם, שהייתה טענה על בלעם, 'על מה הפית את אתנך זה שלוש רגלים', ולכאוי' צ"ע טובא בזה מה הייתה הטענה עליו, והרי אין איסור להכות את הבהמה בכדי להנהיגה בדרך, וכדמשמע מדברי הגמ' (ביצה לו:): שאין רוכבים ע"ג בהמה בשבת ויו"ט, גזירה שמא יחתוך זמורה, ופירש"י 'להכותה', ומשמע שבעלמא אין איסור להכותה בכדי להנהיגה בדרך, [ועיי במש"כ הרמ"א (אהע"ז ס"ה ה, ד)], וא"כ צ"ע טובא, מה באמת הייתה הטענה על בלעם, 'על מה הפית את אתנך זה שלוש רגלים'.

ושוב הראוני את מש"כ הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג סוף פ"ז) וז"ל, 'ואמנם אמרם צער בע"ח דאוי, מאמרו על מה הפית את אתנך... עכ"ל, והיינו דלדעת הרמב"ם, גוף איסור צער בע"ח נלמד מדברי המלאך לבלעם, - וכן בספר חסידים (סי' תרסו) מבואר, שהייתה טענה על בלעם משום צער בע"ח, וא"כ צ"ע טובא, מה באמת הייתה הטענה על בלעם, והרי לדינא אין איסור להכות בע"ח, בכדי להנהיגם בדרך וכנ"ל.

ויש לפלפל טובא בזה, וכדלהלן.

- א -

דהנה מלבד הקושיא הנ"ל, יש לשאול עוד ג' שאלות במעשה בלעם, וכדלהלן.

שאלה ב

הנה יש לדקדק בלשון המקרא, מדוע כאשר בלעם היכה את אתונו **בפעם השנייה,** כתיב בקרא 'ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסקף להכתה', ואילו כשהיכה אותה **בפעם השלישית** כתיב בקרא, 'ותרפץ תחת בלעם... וינך את האתון בפסקל', - וצ"ב מדוע בהכאה השלישית לא כתיב נמי 'ויסקף להכתה' וכפי שנכתב בהכאה השנייה, וצ"ב.

שאלה ג

במדרש 'לקח טוב' דייק בלשון המקרא, שרק בהכאה השלישית כתיב 'וינך במקל', אך בשתי ההכאות הראשונות לא כתוב 'במקל', והוכיח מזה שבשתי ההכאות הראשונות היכה בשוט, ורק בהכאה השלישית היכה במקל (וכעיי' באבן עזרא ובחזקוני), ומעתה צ"ב מדוע בהכאה השלישית היכה במקל, ולא היכה בשוט כבתחילה.

גרידא, וכמו שהוכחנו מדבריו שאמר 'לו יש חרב גְּדִי כִי עֲתָה הַרְגֵתִיךָ' וכנ"ל.

- ד -

אמנם לפי מה שהוכחנו, שבכל ג' ההכאות, 'עיקר' כוונתו בהכאותיו, ה'י לשם 'נקמה' וכנ"ל, אי"כ צ"ב טובא, מה דכתיב בקרא בהכאה הראשונה 'וַיִּצַד בְּלָעַם אֶת הָאֶתּוֹן לְהִטָּתָה הַדְּרָךְ', וצ"ב דאם 'עיקר כוונתו ה'י לשם 'נקמה', אי"כ מדוע כתיב בקרא 'לְהִטָּתָה הַדְּרָךְ'.

והנראה לומר בזה, דהנה בלעם הציג עצמו כלפי העולם, כאדם משכיל ומתורבת, ומעתה הרי זה ברור, שאם אדם ילך בדרך, ופתאום תיפול עליו אבן גדולה שתפצע אותו, - אם האדם שפוי, הוא לא ימצא שום טעם לנקום באבן ולהכות בה, - ומעתה י"ל דהכי נמי בבהמה שהציקה לאדם, שכיון שלבהמה אין דעת, לכן אדם משכיל ומתורבת, לא ימצא טעם לנקום בבהמה, ולהכותה לשם 'נקמה'.

- ה -

ומעתה י"ל דבאמת כבר בשתי הפעמים הראשונות שהאתון הציקה לו, חרה אפו של בלעם מאוד, ועיקר כוונתו בהכאותיו ה'י לשם 'נקמה', אך כיון שבלעם הלך יחד עם שרי מואב, לכן לא ה'י נאה לבלעם, שהציג עצמו כאדם משכיל ומתורבת, להיראות בפני שרי מואב כשוטה, שנוקם בבהמה שאין לה דעת.

ולכן בלעם הציג את עצמו, שכאילו סיבת הכאתו את האתון היא 'לְהִטָּתָה הַדְּרָךְ', והיינו בדבשה שהוא היכה את האתון, הוא צעק לה (בשפה שמדברים עם הבהמות) 'זוּזִי שְׂמֵאלָהּ' וכדו', ואעי"פ שבתוך ליבו ה'י כבר בתחילה חרון אף גדול על האתון, אך מ"מ הוא הצליח להציג את עצמו כאדם רגוע, ועל פניו של בלעם, לא נראה שום חרון אף על האתון וכנ"ל, ולכן כתיב בקרא בהכאה הראשונה, 'וַיִּצַד בְּלָעַם אֶת הָאֶתּוֹן לְהִטָּתָה הַדְּרָךְ'.

וגם בפעם השנייה, שהאתון עשתה אותו חירג רגל אחת וכנ"ל, עדיין הצליח בלעם לשלוט בעצמו, ולהציג את עצמו כאילו הוא אדם משכיל ורגוע, שיודע שאין מקום לכעוס ולנקום בבהמה שאין לה דעת, ורק מ"מ מכה אותה 'לְהִטָּתָה הַדְּרָךְ'.

אך בפעם השלישית, כבר לא הצליח בלעם לשלוט בעצמו ולעשות הצגות, ולכן התפרץ כל כעסו על האתון, ואז כבר כולם את 'וַיַּחַר אֵף בְּלָעַם', - ובלעם עזב את השוט, ולקח בידו את המקל, שהכאה במקל כואבת הרבה יותר מהכאה בשוט (עי"ע ביחזקוני), והיכה את האתון במקל הכאה לשם 'נקמה' גרידא וכנ"ל.

- ו -

ומעתה יש ליישב את כל מה ששאלנו לעיל, דאת השאלה ה'י יש ליישב, דההכאה השלישית הייתה שונה בכל מהותה משתי ההכאות הראשונות, כיון שהיא הייתה הכאה לשם נקמה גרידא, ובב' ההכאות הראשונות הציג את עצמו, שהכאתו היא רק בשביל 'לְהִטָּתָה הַדְּרָךְ' וכנ"ל, ולכן לא כתיב בהכאה השלישית 'וַיִּסָּף לְהַפְתָּהּ', כיון שההכאה במקל הייתה שונה בכל מהותה מההכאות הראשונות וכנ"ל.

ואת השאלה הג' יש ליישב, דבאמת כבר בב' הפעמים הראשונות, רצה להכותה במקל בכדי שיכאב לה מאוד, ורק מ"מ בתחילה הצליח לשלוט בעצמו, כדי לא לעשות את עצמו כשוטה, ליד שרי מואב וכנ"ל, אך בפעם השלישית כבר לא שלט בעצמו וכנ"ל.

ואת השאלה הד' יש ליישב, שבאמת גם בב' ההכאות הראשונות כבר חרה אפו מאוד בליבו, ורק מ"מ הצליח להציג את עצמו כאדם משכיל ורגוע, בכדי שלא להתבזות ליד שרי מואב, אך בפעם השלישית כבר לא שלט בעצמו וכנ"ל.

- ז -

ועתה נבוא ליישב, את הקושיא הראשונה ששאלנו בתחילה, מה הייתה הטענה של המלאך על בלעם, 'עַל מַה הִפִּיתָ אֶת אֲתוֹנְךָ זֶה שְׂלוֹשׁ רְגָלִים', וצ"ע דהרי אין איסור להכות את הבהמה, בכדי

להנהיגה בדרך וכנ"ל, - והנראה לומר בזה, דהנה יש לחקור בגדר איסור צער בע"ח, האם גדר האיסור הוא כעין האיסורים שנאמרו 'בין אדם לחבירו', - והיינו דגם לבע"ח יש זכויות. עצמיות, ואין לאדם זכות, לפגוע בזכויות הבע"ח ולצערם.

אוי"ד דגדר האיסור הוא כעין האיסורים שנאמרו 'בין אדם למקום', - והיינו דהאדם צריך להתנהג במידת הרחמנות, ולא להרגיל עצמו במידת האכזריות, ולכן אסור לצער בע"ח.

- ח -

והנה דעת הרמב"ם (מורה נבוכים, שם), שאין השגחה אישית של הקב"ה על הבע"ח, אלא רק השגחה מינית על הכלל של כל מין ומין עי"ש, והקשה ע"ז הרמב"ם וז"ל, 'ואמנם אמרם צער בע"ח דאוי, מאמרו על מה הפית את אֲתוֹנְךָ', ותירץ הרמב"ם וז"ל, 'הוא על דרך ההשלמה לנו, שלא נלמד מידת האכזריות, ולא נכאיב לבטלה ללא תועלת, אבל נכוין אל החמלה והרחמנות, ואפילו באי זה בעל חיים שיזדמן, אלא לעת הצורך...'

ומעתה י"ל, דכיון דגדר איסור צער בע"ח הוא, שלא להתנהג במידת האכזריות, אי"כ י"ל דמי שמכה בהמה בשביל ב' כוונות, לשם 'נקמה' ובשביל 'לְהִטָּתָה הַדְּרָךְ', הרי הוא מרגיל עצמו בזה למידת האכזריות, ולכן עובר בזה על צער בע"ח, ולזה הייתה טענה על בלעם, על כל ג' ההכאות שהיכה את אתונו, ודו"ק.

[ואחי הרה"ג משה מרדכי שליט"א הקשה ע"ז מהמבואר בגמ' (שבת יב.)], 'אמר לרו"ג לבתניה, קטלני (את הכניס) ואשמענין לי קלא דסנותי', ועי"ש בהגהות ר"מ הורו"ץ וצ"ל, 'שהיו שם ב' כוונות מעורבות, - שלקל החיזק, וגם לנקמה בעלמא, עי"ש בבניאר העניין (שכתב שהוצרך לזה, בכדי להורות הלכה לישראל עי"ש) ואכמ"ל, - ולהני"ל צ"ע כיצד הותר לכיון גם לשם נקמה, - ובמקום אחר יישבנו זה בכמה דרכים, אך אכמ"ל].

- ט -

אמנם שוב ראיתי, שבספר חסידים (סוף סי' מד) כתב וז"ל, 'דרשו חכמים (את הא דכתיב בזכריה, יב, ד) 'פִּינִים הֵוא נָאִם ה' אָפֶה כָּל סוֹס מְרִמְהוֹן וְרָכְבוּ בְּשָׁעוֹן', - עתיד הקב"ה להיפרע עלבון סוסים מרובכיהם, על שהיכו אותו במגפיים... עכ"ל, - ומשמע שלסוסים יש עלבון וחוב על רוכביהם, ועתיד הקב"ה לפרוע את חובם ע"כ, ומשמע שגדר איסור צער בע"ח, הוא כעין האיסורים שנאמרו 'בין אדם לחבירו', - והיינו דגם לבע"ח יש זכויות עצמיות, ואין לאדם זכות, לפגוע בזכויות הבע"ח ולצערם.

וא"כ לדעת הס"ח שוב צ"ע, מה הייתה הטענה על בלעם בב' ההכאות הראשונות, והרי אי נימא דכוונתו הייתה גם בשביל 'לְהִטָּתָה הַדְּרָךְ', אי"כ ה'י לו היתר להכות את האתון וכנ"ל, כיון שצער בע"ח הותר לצורך, - ואעי"פ שכוונתו הייתה גם לשם 'נקמה', אך מ"מ איזו טענה הייתה על בלעם, 'עַל מַה הִפִּיתָ אֶת אֲתוֹנְךָ', והרי לא מצד האיסור להרגיל עצמו במידת האכזריות אתינן על"י.

אמנם באמת הספר חסידים גופי' הקשה במקום אחר (סי' קנג), מה הייתה הטענה על בלעם, וכתב ה"ח דהטענה עליו הייתה דהוא ה' צריך להבין, שהקב"ה סיבב את כל ההצקות שהציקה לו האתון, כיון שהקב"ה לא רצה שילך לקלל את ישראל, וזו הייתה הטענה עליו, מדוע היכה את האתון במקום לחזור בתשובה עי"ש, - ויש לפלפל עוד טובא בכל הני"ל, אך אכמ"ל.

להקלטת תגובות הערות והוספות

קו 'מים זכים': 02-633-5850

המען לתגובות: יצחק זאב כגן

רח' נתיבות המשפט 81 מודיעין עילית

טל': 1515-271-55442 (תא קולי)

פקס: 02-655-0973 (מערכת נסיונית)

דוא"ל: A0527155442@GMAIL.COM

ניתן לתרום להוצאות הפצת הגיליון, דרך עמדות 'נדרים פלוס' - [לעבור לקופות נוספות - להיכנס ל'קרבן צרכי הרכים' - ולגלוש למשבצת המצוינות: 'עלון מים זכים'] - דחברים וכתבו לעורר לב המעיין בלבד - ניתן לקבל את הגיליון במייל, ע"י שליחת בקשה לחז"ל של המערכת. להנצחת שמות לע"נ ולרפ"ש וכדו' (ש50), ובכל ענייני העלון, ניתן לפנות: 1515-271-55442 (תא קולי)